

Het slot te Stavenisse

Stavenisse wordt in archiefstukken voor het eerst genoemd in 1206. De oudst bekende heer van Stavenisse is Betto van Stavenisse. Hij en zijn echtgenote Beatrix stonden in 1204 goederen in Tilburg af in ruil voor goederen in Zeeland. Van dit oude Stavenisse, dat door de stormvloed van 27 september 1509 is verwoest, is nauwelijks iets bekend.

De huidige Stavenissepolder is in 1599 bedijkt. Bij de inpoldering werd rekening gehouden met de stichting van een dorp dat een planmatige opzet kreeg. Het werd een voorstraatdorp met aan weerszijden van de hoofdstraat twee achterwegen en een kruisweg. Van deze laatste weg is de Bosstraat een restant. Weldra stonden aan de Voorstraat de eerste huizen. De molen werd in 1602 geplaatst. De kerk kwam in 1617 gereed.

In 1636 kwam de heerlijkheid Stavenisse in het bezit van Hieronymus van Tuyl van Serooskerke. Hij werd 14 juli 1615 te Tholen geboren als tweede zoon van Philibert, burggraaf van Zeeland, rentmeester-generaal van Zeeland Bewestenschede en baljuw van Tholen. Zijn moeder was Anna van Heerjansdam. Hieronymus werd later heer van Tienhoven, Stavenisse en Sint-Annaland, baljuw van Veere en Gecommitteerde Raad van Zeeland. Hij huwde met Anna Maria van Lier die drie jaar later overleed.

In 1653 huwde hij opnieuw nu met de in 1632 in Middelburg geboren Margaretha van Huysen. Haar vader was Johan Huysen, heer van Kattendijke en haar grootvader van moederszijde was Jan de Knuyt, gevolmachtigde bij de vrede van Munster en heer van Vossemeer van 1587 tot 1653. Als Eerste Edele was Jan de Knuyt vanaf 1638 vertegenwoordiger van de adel in de Staten van Zeeland. Hij was een onverschrokken en geslepen staatsman die een aanzienlijk vermogen had vergaard.

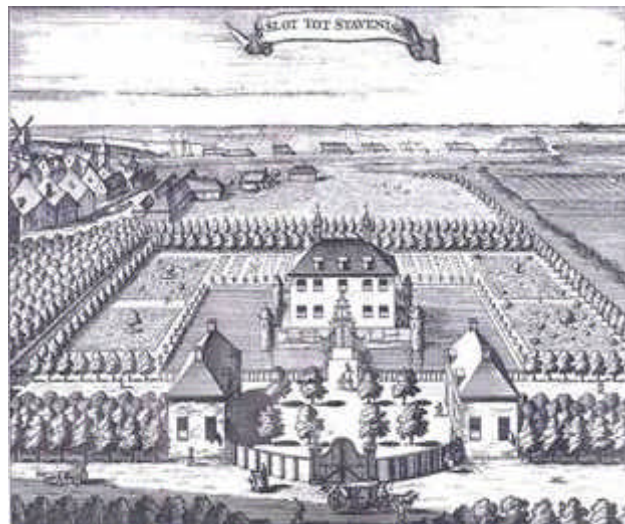
In verband met zijn huwelijk met de rijke erfdochter zal Hieronymus in 1653 het slot in Stavenisse hebben laten bouwen. Het wapen van Margaretha Huysen was dan ook afgebeeld op het bovenste schild van de beide wildemannen die de entree van het slot sierden.

In Smalleganges Cronijk van Zeeland van 1696 is een gravure van het slot in Stavenisse opgenomen. Hierop is in vogelvluchtperspectief het slot te zien met de bijgebouwen en de tuinen. Op de achtergrond is een deel van het dorp zichtbaar met onder meer de standerdmolen, de redout bij de haven en de Stoofdijk waarop geheel rechts de in 1657 gebouwde meestoof De Star herkenbaar is.

Het rechthoekige slot heeft in de voorgevel negen kruisvensters, waarvan het onderste deel met luiken is afgesloten. Boven de toegangsdeur is een wapenstein aangebracht. In het schilddak zijn drie dakkapellen en twee hoge schoorstenen aangebracht. Het gebouw staat op een rechthoekig eiland, dat omgeven is door een uit de gracht oprijzende lage muur met op de vier hoeken torentjes met klokvormige daken. Over de gracht ligt kennelijk een houten brug met daarop een houten toegangshek. Voor de brug ligt een ruim, met acht bomen beplant voorplein, dat aan

twee kanten door gebouwen wordt begrensd; vermoedelijk een stalling, koetshuis en dienstwoningen, met daartussen naar buiten buigend een ronde muur met in het midden een houten toegangshek. Op de hekposten staan twee schilddragende wildemannen.

Buiten de gracht liggen aan weerszijden van het slot siertuinen, terwijl aan de achterzijde vermoedelijk

groente- en bloembedden zijn te zien.

Wanneer we op de kaart de plaats van het slot bekijken, dan zien we dat deze zorgvuldig is gekozen. De hoofdtoegangsweg naar het slot - een deel van het huidige Bos - sloot namelijk haaks aan op de Poststraat, waar een portierswoning stond. Oorspronkelijk bestond dit gebouw uit een grote poort met aan weerszijden een woning of wachthuisje voor de poortwachter. Haaks op de hoofdonsluiting stond de verbinding met het dorp dat men via de Cruysweg, de huidige Bosstraat, binnenkwam.

Hieronymus verbleef regelmatig in Stavenisse. Bijna jaarlijks vinden wij zijn handtekening in het register van de magistraatsvernieuwing. Slechts een enkele maal wordt vermeld dat dit had plaats gevonden in het slot.

Het huwelijk was evenals zijn eerste huwelijk kinderloos.

Op 22 april 1669 overleed hij te Veere. Op 4 mei werd hij begraven in de kerk te Stavenisse. Zijn graftombe die nog steeds is te bewonderen, is vervaardigd door de vermaarde beeldhouwer Rombout Verhulst.

Margaretha Huysen huwde in 1671 te Stavenisse voor de tweede maal, nu met Wilhelm Albrecht, graaf van Dohna en luitenant-kolonel van de Prins van Oranje. Het huwelijk was van korte duur. De graaf sneuvelde na de inval van de Fransen in het Rampjaar 1672 tijdens het beleg van Maastricht in 1673.

In 1675 huwde de douairière (adellijke weduwe) eveneens in Stavenisse, met Adriaan Gustaf Joost, graaf van Flodroff, generaal-majoor en gouverneur van Zutphen. Zij overleed in 1710 te Zutphen

Haar nicht Jeannette Margaretha Huysen erfde het slot. Zij was gehuwd met Carel Philips van Flodroff Wartensleben. Carel Philips is vermoedelijk maar eenmaal in Stavenisse geweest.

Het onderhoud van het slot dat niet of nog nauwelijks werd gebruikt zal zijn verwaarloosd. Toen Cornelis Pronk het gebouw circa 1743 tekende, laat hij ons het slot zien vanuit het zuidoosten. De twee hoge schoorstenen op het dak zijn dan al verdwenen. Ook zijn er andere tekenen van verval.

In 1753 verkochten Hendrik de negende Reus, heer en graaf van Plauen en zijn vrouw Amelie Esperance, gravin van Flodroff, Wartensleben, enz., enz. en vrouwe van Stavenisse hun bezittingen in deze omgeving. De verkoop vond plaats in het Dorpsrechthuis aan de Voorstraat te Stavenisse. Het 7de kavel, bestaande uit de heerlijkheid Stavenisse, Zuidmoer en Kempenshofstede met wat daarbij behoorde werd verkocht aan de baljuw en bierbrouwer Antoni de Clercq, die tevens handelde uit naam van Willem Lokker, oud-procureur te Zierikzee en Cornelis van der Lek, secretaris van Stavenisse. Tot deze koop behoorden ook het herenhuis met de stalling, het koetshuis en de hoven en bossen voor en bezijden het huis die waren beplant met ongeveer 800, voor een groot deel, zware iepen. Het slot is vermoedelijk kort daarna van de aardbodem verdwenen. In 1758 was het er echter nog.

Bij de invoering van het kadaster in 1832 stond het voormalige slotterrein, bestaande uit de percelen C 85 en C 86 respectievelijk omschreven als vijver, visserij en tuin, op naam van ambachtsheer Johannes de Clercq. De gracht, grachtmuren en de gebouwen voor het slot zijn tot in onze eeuw bewaard gebleven.

Kort na 1900 is de toestand hier sterk veranderd. De poort aan de Poststraat zal al in de 19de eeuw aan weerszijden met muren zijn gesloten waarna deze ruimte bij een van de beide (portiers)woningen is getrokken. Het gebouw dat Luchtenburg heette en in de wandeling wel Luxemburg werd genoemd, is eind 1906 afgebroken. Mogelijk was de naam Luchtenburg eerst verbonden aan het slot.

De voormalige stalling en het koetshuis werden in 191(0) afgebroken. De ambachtsheer heeft de grond toen in erfpacht uitgegeven voor woningbouw, waarna aan het Bos huizen zijn gebouwd. Bij de uitgifte werd wel rekening gehouden met een ruime toegang tot het

omgrachte terrein dat volgens een krantenbericht uit 1906 als moestuin in gebruik was. Er stonden toen op de hoeken van de tuin miniatuurkanonnetjes.

Uit een prentbriefkaart uit de twintiger jaren blijkt dat de wildemannen, die vroeger op de hekposten van de toegang tot het voorplein stonden, een plaats hadden gekregen op twee palen aan het eind van de brug aan de toegang tot het omgrachte slotterrein. Het hek dat deze locatie afsloot stond op de houten brug, die op drie stenen pijlers lag. De grachtmuren waren toen al tot het maaiveld afgebroken.

De gracht werd 's winters gebruikt om te schaatsen, hetgeen nog na 1953 mogelijk was. Ook werden er goudvissen in uitgezet.

In 1948 verkocht de ambachtsheerlijkheid de restanten van het voormalige slotterrein met de gracht aan twee particulieren. Kort daarna stortten als gevolg van de Watersnoodramp van 1953 de beide wildemannen van hun voetstuk en raakten onder het slik. Na de Ramp zijn ze opgegraven en verkocht aan een antiquair. In 1995 is aan het wandelpad achter het slot een replica van een van de wildemannen geplaatst.

Het terrein ging na de Ramp zienderogen achteruit. De grachten werden steeds verder gevuld met afval en zelfs aan de voorzijde gedempt. Op dit deel zijn toen tuinen aangelegd van de voorliggende woningen.

Tot voor kort was het hele slotterrein, dat onder de Monumentenwet valt, een moestuin. Een deel hiervan is enige jaren geleden overgegaan in andere handen waarna de nieuwe eigenaar, de familie L. de Bruin, met de restauratie van de grachtmuren en het slotterrein is begonnen. In de gedeeltelijk weer uitgediepte slotgracht kunnen inmiddels weer vissen zwemmen.

J.Z, 2003

